

GRUPA WIEKOWA | SZKOŁA PONADPODSTAWOWA
PRZEDMIOT | JĘZYK POLSKI

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE DLA NAUCZYCIELA

SCENARIUSZ LEKCJI

opracowanie: Jolanta Wróblewska

FILM | „Herbert. Barbarzyńca w ogrodzie”

„Herbert. Barbarzyńca w ogrodzie”, Polska/Francja 2021, 93 min

reżyseria: Rafael Lewandowski

scenariusz: Rafael Lewandowski, Andrzej Franaszek

obsada: Andrzej Chyra (lektor)

Filmowy portret jednego z najważniejszych polskich poetów XX wieku, zrealizowany przez reżysera o polsko-francuskich korzeniach we współpracy z Fundacją im. Zbigniewa Herberta.

Ponad dwadzieścia lat, które upłynęły od śmierci Zbigniewa Herberta (lipiec 1998 roku), pozwoliło na odbycie ekipie Rafaela Lewandowskiego filmowej podróży z Polski, poprzez Europę, aż do Stanów Zjednoczonych śladem miejsc i ludzi ważnych w życiu tytułowego bohatera. Twórcy pokazują nam, że nieskazitelna poezja Herberta stała w kontrze z problemami, z jakimi zmagał się w ciągu całego swojego dorosłego życia. Tłumaczony na kilkadziesiąt języków artysta okazuje się tutaj człowiekiem z krwi i kości, z całą swoją złożoną osobowością. Z jednej strony moralnym przewodnikiem dla całych pokoleń w zniewolonym kraju, z drugiej – walczącym ze swoimi demonami człowiekiem. Czy przez to autentycznym i prawdziwym?

Poezja, to tak łatwo powiedzieć. O życiowych i twórczych zmaganiach Zbigniewa Herberta

Temat lekcji

Poezja, to tak łatwo powiedzieć. O życiowych i twórczych zmaganiach Zbigniewa Herberta

Czas trwania lekcji

90 min

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

- odczytuje film jako źródło wiedzy o życiu i twórczości Zbigniewa Herberta;
- wskazuje źródła inspiracji dla twórczości artysty;
- dostrzega związek poezji Herberta z czasami, w których tworzył;
- wyjaśnia znaczenie motywu „exegi monumentum”;
- wnioskuje i argumentuje.

Powiązanie z podstawą programową

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

- I.1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
- I.7. Kształtowanie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.
- I.10. Budowanie systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.

III. Tworzenie wypowiedzi.

- III.1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.
- III.3. Kształcenie umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.

Metody i formy pracy

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące metody i formy pracy z uczniem:

- burza mózgów;
- praca w grupach;
- praca z tekstem;
- wyszukiwanie informacji w internecie.

Środki dydaktyczne

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące środki dydaktyczne:

- film „Herbert. Barbarzyńca w ogrodzie”;
- karta pracy;
- plakat filmowy.

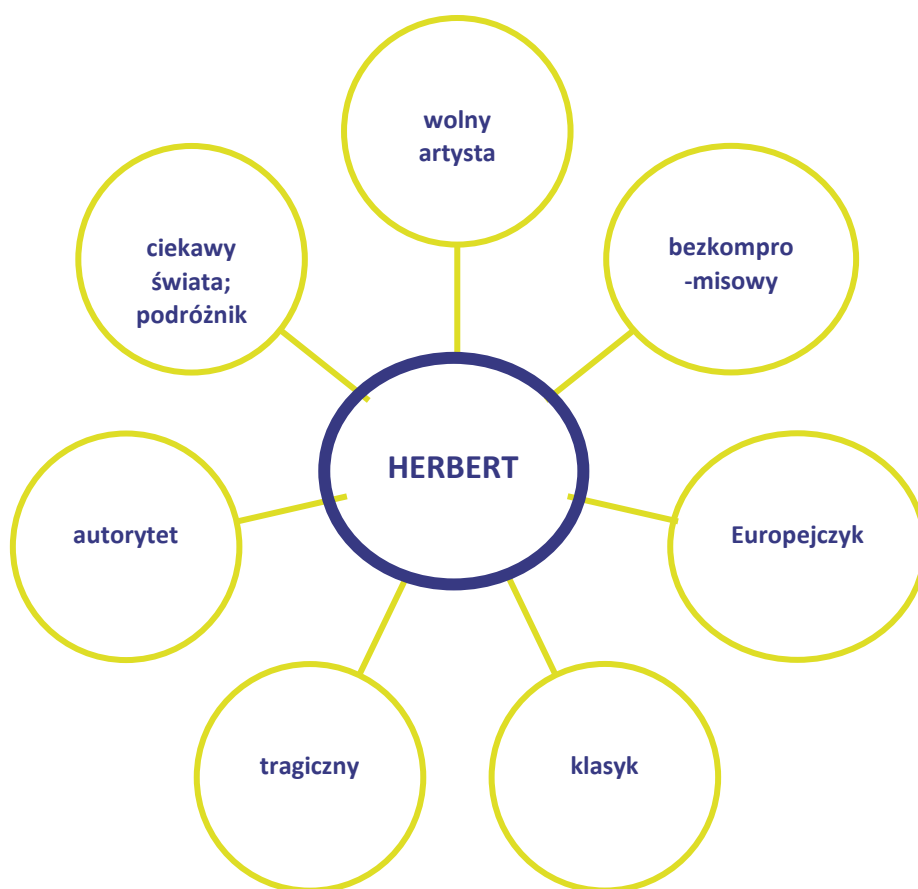
Przygotowanie do lekcji

Lekcja powinna się odbyć po obejrzeniu filmu „Herbert. Barbarzyńca w ogrodzie” w reżyserii Rafała Lewandowskiego. Przed obejrzeniem filmu nauczyciel dzieli klasę na grupy i rozdaje im konkretne zadania (Karta pracy nr 1).

PRZEBIEG LEKCJI

Wprowadzenie

Nauczyciel przedstawia temat lekcji, a następnie prosi uczniów o wypisanie w zeszycie wszystkich skojarzeń, które opisują Zbigniewa Herberta – poetę, artystę, człowieka, bohatera filmu Lewandowskiego. Następnie nauczyciel wypisuje na tablicy określenia, które najczęściej pojawiają się w wypowiedziach uczniów. Np.

Na zakończenie tej części lekcji rozmawiamy z uczniami o wartości obejrzanego filmu, w którym poznajemy bardzo pogłębiony, polifoniczny obraz Zbigniewa Herberta. O poecie opowiada bowiem żona, ale również pisarze, przyjaciele, krytycy, czytelnicy. Mówią również wydawcy ze: Stanów Zjednoczonych, Włoch, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Izraela i Francji, dlatego możemy popatrzeć na pisarza, którego twórczość jest bardzo ważna nie tylko dla Polaków.

Dużą wartością są również wypowiedzi archiwalne samego artysty, czytane przez niego fragmenty utworów i rysunki Herberta.

Realizacja tematu

Założeniem lekcji jest próba skonstruowania portretu osobowościowego Zbigniewa Herberta. Dlatego przed obejrzeniem filmu podzieliliśmy już uczniów na grupy, a każda z nich otrzymała pytania do konkretnego fragmentu filmu (**Karta pracy nr 1**).

Grupa 1. „CZŁOWIEK ZROBIONY” – DEBIUT

Grupa 2. „RÓŻOWE UCHO” – PISANIE

Grupa 3. LWÓW I EUROPA

Grupa 4. RAPORT Z OBLĘŻONEGO MIASTA – CENZURA

Grupa 5. ROZCZAROWANIE

Grupa 6. TESTAMENT POETY

Uczniowie pracują w grupie z pytaniami, a poza odpowiedziami na nie przygotowują również portret Herberta złożony z wyrazów, które w jakiś sposób odnoszą się do osobowości poety.

Przewidywane odpowiedzi

Grupa 1.

np. bezkompromisowy, wolny człowiek, podróżnik, wędrowca, tworzący wspólnotę, wrażliwy na piękno, esteta;

Herbert, który był świadkiem zagłady Żydów w czasie II wojny światowej, docenił paradoks odzyskiwania oznak wspólnoty. Wyraził wdzięczność artyście, rzeźbiarzowi, który usłyszał tyle słów nienawiści, a jednak odpowiedział ludziom w swoich pracach, sięgając po słowa pojednania.

Grupa 2.

np. artysta konkretny, opisujący prostotę i niezwykłość świata wokół, obserwator, moralista, człowiek prawy, uczciwy wobec siebie i czytelnika;

Grupa 3.

np. tolerancyjny, ma szacunek dla różnorodności, Europejczyk, podróżnik, wędrowca;

Grupa 4.

np. bezkompromisowy, uparcie obstający przy swoim, wierny zasadom, czujny, Pan Cogito, trudny w relacjach, cierpiący, osamotniony, niezrozumiały, tragiczny, rozdarty;

Grupa 5.

np. rozczarowany, zapomniany, niedoceniany, osamotniony, cierpiący, chory, przewrażliwiony, trudny, uparty, przekraczający granice zdrowego rozsądku.

Przy omawianiu pracy tej grupy możemy przeczytać wypowiedź reżysera filmu:

„Kiedy zaczęliśmy rozmawiać o filmie, pani Herbert zasugerowała, aby pokazać jej męża nie tylko jako Polaka, ale też **jako Europejczyka** – poetę, który jest znany i rozumiany w wielu krajach, a jego twórczość ma walor uniwersalny. Faktycznie, Herbert był przede wszystkim **humanistą**. Swoim życiem udowodnił, że można być wielkim patriotą, mocno związanym ze swoim krajem, kulturą i językiem, a jednocześnie być Europejczykiem, humanistą, uniwersalistą. Jego celem było znalezienie powszechnego języka przekazu. Mówił o tym zresztą w archiwalnej rozmowie dla magazynu „Pegaz” w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, która jest obecna w moim filmie. Ważne było pokazać drugie oblicze Herberta – Europejczyka, który zwłaszcza po 1956 roku więcej czasu spędził za granicą niż w Polsce.[...]”

Jest to film biograficzny, ale nie napisany klasycznie. Naszym „przewodnikiem” **jest pani Herbert. To ona wprowadza nas do świata i psychiki swojego męża**. Jest naszym bohaterem od początku do końca filmu. Pozostała osobą najbliższą poecie do ostatnich chwil jego życia, ale i po śmierci, gdyż miała wiedzę, ogromną znajomość jego utworów. Wiedziała dokładnie, co pisał, nad czym pracował, jakie były wersje

różnych esejów, i po śmierci była jedyną osobą, która potrafiła odnaleźć się w tym ogromnym archiwum. Herbert cierpiał na astmę oskrzelową i ostatnie lata życia były dla niego trudne w wymiarze fizycznym. Pisał ręcznie i tylko żona była w stanie przeczytać i przenieść w sposób uniwersalny jego manuskrypty. Jest więc pod wieloma względami osobą kluczową do zrozumienia, jakim człowiekiem był Zbigniew Herbert.

[...] pokazujemy człowieka, który – jak wielu twórców – jest cały czas rozdarty między komfortem życia a dążeniem do ryzyka, niepewnością, poszukiwaniem. Herbert nie akceptował żadnego kompromisu, był totalnie wolnym człowiekiem, ale żyjącym w świecie, w którym nie mógł skorzystać z wolności. Musimy przecież pamiętać o tym, jak uniwersalnym historycznie krajem była powojenna Polska”.

Jolanta Tokarczyk, *Herbert – perspektywa nowa. Wywiad z Rafaelem Lewandowskim*, <https://proanima.pl/herbert-perspektywa-nowa-wywiad-z-rafaelem-lewandowskim/> [dostęp: 06.07.2022].

Grupa 6.

np. świadomy, spełniony, kompletny, wypełniający misję, artysta, moralista, autorytet, mentor, wychowawca;

Po prezentacji wyników pracy poszczególnych grup nauczyciel podsumowuje lekcję, zwracając uwagę, że film pokazuje światowej sławy artystę, który zmaga się codziennie z niepewnością, gniewem, depresją, bólem fizycznym, a nawet chorobą psychiczną. Jednak Herbert to również człowiek, który z intensywną radością odbiera świat, przemierzając go w swych niezliczonych podróżach. To człowiek, który kocha intensywną pracę w bibliotekach, ale również włoskie „dolce vita”, arie operowe. W swoich wierszach opisuje najwyższe moralne zobowiązania, a w życiu codziennym lubi żart, kpinę, czy wręcz aktorskie przeistaczanie się w różne postaci. Był sponiewierany przez życie, bywał trudny dla swych najbliższych, bo prychał, sarkał, obrażał. Jednocześnie dla wielu był ważnym poetą, najważniejszym w XX wieku, w filmie ktoś nawet mówi, że jego wiersze były: „prawie jak modlitwa, dodawały siły, pozwalały odróżnić dobro od zła”.

Podsumowanie tematu

Na koniec wyświetlamy uczniom plakat do filmu Lewandowskiego (**Karta pracy nr 2**).

Uczniowie interpretują ten plakat w kontekście całego filmu i tych informacji, które zaprezentowały grupy. Nauczyciel może zwrócić również przy okazji uwagę na to, że współscenarzystą filmu jest Andrzej Franaszek, który jest autorem opublikowanej w 2018 roku dwutomowej książki „Herbert. Biografia”. Pierwszy tom jego pracy nosi tytuł „Niepokój” – znamieny dla zrozumienia prawdziwego oblicza poety. Podsumowaniem lekcji jest przywołanie kontekstu motywu horacjańskiego – exegi monumentum.

Praca domowa (do wyboru)

1. Przeczytaj tekst o zbiorze esejów Z. Herberta pt. „Barbarzyńca w ogrodzie” i wyjaśnij, dlaczego autorzy filmu użyli tego określenia w tytule biograficznego filmu o Zbigniewie Herbercie: Beata Śniecikowska, *Barbarzyńca w ogrodzie*, <https://nplp.pl/artukul/barbarzynca-w-ogrodzie> [dostęp: 08.07.2022].
2. Przeczytaj wiersz Zbigniewa Herberta „Przesłanie Pana Cogito” i wyjaśnij, w jakim sensie trudne życie w niełatwych czasach i to, jakim Herbert stał się artystą, odnosi się do postawy tytułowego Pana Cogito.
3. Porównaj kreację podmiotu lirycznego wiersza Horacego „Exegi monumentum” z charakterystyką nadawcy listu do studentów PWST w Warszawie (tekst listu Z. Herberta znajduje się w Karcie pracy nr 1 – zadania dla grupy 6.).

4. Przeczytaj wiersz Zbigniewa Herberta „Apollo i Marsjasz” i wyjaśnij, czy tekst można odczytać jako utwór autobiograficzny o samym Zbigniewie Herbercie. W argumentacji wykorzystaj informacje z filmu dokumentalnego Rafała Lewandowskiego „Herbert. Barbarzyńca w ogrodzie”.

KARTY PRACY

Karta pracy nr 1

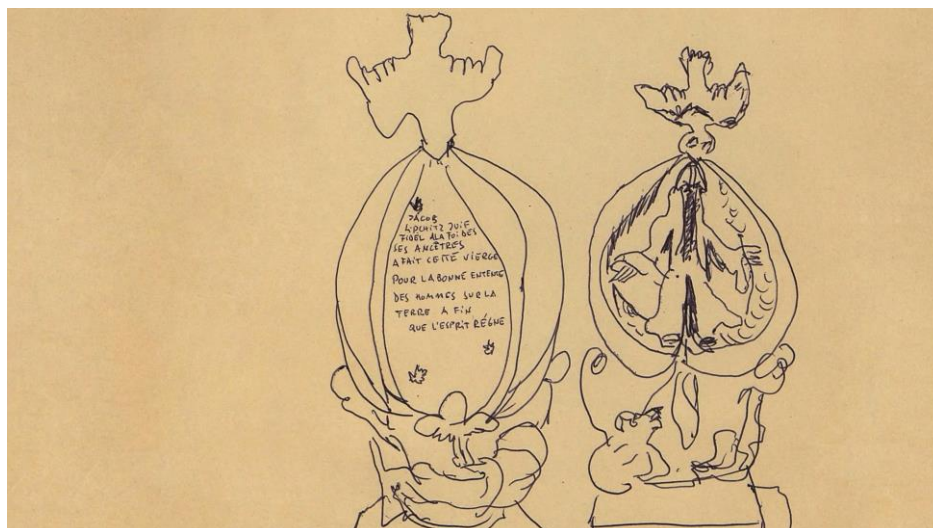
Zadania dla sześciu grup. Cytaty pochodzą z filmu „Herbert. Barbarzyńca w ogrodzie” (2021).

Grupa 1. „CZŁOWIEK ZROBIONY” – DEBIUT

1. Wyjaśnij, dlaczego Zbigniew Herbert debiutuje późno, już jako dojrzały człowiek.
2. Jaką wartość, zdaniem samego pisarza, ma tak późny debiut poetycki? Herbert urodził się w 1924 roku i jest niemal rówieśnikiem „pokolenia Kolumbów” – K. K. Baczyńskiego czy T. Gajcego.
3. Opisz znaczenie podróży na szkocką wyspę Iona, na której był wcześniej Kolumb? Opisz i zinterpretuj rzeźbę, którą Herbert widział na terenie opactwa.

Na Holy Iona jest klasztor i kościół – jedno z najpiękniejszych zespołów romańskich Północy. [...] Tutaj jest soczysta trawa, a w środku bardzo nowoczesna, ale niebudząca nastroju rzeźba przedstawiająca Madonnę. Na rzeźbie napis, żeby było dziwniej, po francusku. Ów napis brzmi: „Leo Lipschitz – Żyd wierny wyznaniu swoich przodków – wyrzeźbił tę Madonnę, aby ludzie porozumieli się między sobą i aby duch zapanował na ziemi”. Wtedy uświadomiłem sobie, że podróżuję po Europie po to, aby z długich i dramatycznych dziejów ludzkich wydobyć ślady, znaki utraconej wspólnoty.

Z. Herbert, *Mistrz z Delf i inne utwory odnalezione*, Warszawa 2008, s. 19.

CC BY-NC-ND: uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne – bez utworów zależnych 3.0 Polska

Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

Grupa 2. „RÓŻOWE UCHO” – PISANIE

1. Przeczytaj i zinterpretuj wiersz „Różowe ucho”.
2. W jakim kontekście pojawia się ten wiersz w filmie dokumentalnym?
3. Co zdaniem Herberta jest tematem dla literatury? Wykorzystaj fragment rozmowy poety z dziennikarką, która zapytała, czy w niespokojnych czasach można pisać o drzewach.
„Można pisać o drzewach wąpiących, nie tylko o naturze, która dodaje otuchy, odwagi i tak dalej. [...] i lepiej o drzewach niż o fałszywych niebach, jak sądzę”.
4. Co według Herberta daje człowiekowi poezja? Zinterpretuj wypowiedź poety na zadane przez dziennikarkę pytanie – Czy poezja może zbawić świat?
„Uważam, że nie może i nawet nie powinna się starać. Zbawienie ludzkości pozostawiam szarlatanom. Natomiast poezja powinna uczyć paru cnót, starych cnót, takich jak: odwaga, jak miłość, sprawiedliwość, także powinna uczyć czułości do świata. I to jest chyba funkcja literatury, to, co pomaga żyć godnie. Godnie mówić prawdę, a przynajmniej nie uczestniczyć w kłamstwie. To minimum, ale bardzo istotne”.

Grupa 3. PODRÓŻOWANIE. LWÓW I EUROPA

1. Czym dla Herberta jest Lwów, miejsce, w którym się urodził?
2. Dlaczego Herbert podróżuje? Co dają mu te podróże? Jakie miejsca odwiedził?
3. Wyjaśnij sformułowanie jednego z przyjaciół Herberta, który mówi w filmie, że Europa była dla Herberta utraconym Lwowem.
4. Czym dla Herberta jest mitologia? Wykorzystaj słowa pisarza:
„Mitologia to nie jest dla mnie żaden sen. Postrzegam bogów i mity bardzo konkretnie, można powiedzieć jako skamieniałe doświadczenie ludzkości. Dla mnie jest to już przedmiot. Nie wierzę w idee, ideologię. Wierzę przedmiotom, one nie kłamią”.

Grupa 4. RAPORT Z OBLĘŻONEGO MIASTA – CENZURA

1. Herbert mógł zostać na emigracji, dlaczego wrócił do Polski? Wykorzystaj symbolikę miejsca, w którym Herbert chciał być i był, Masady w Izraelu.
2. Przeczytaj i zinterpretuj tytuł wiersza „Raport z oblężonego miasta”.
3. Wyjaśnij, dlaczego wiersz „Przestanie Pana Cogito” stał się manifestem pokoleniowym części Polaków?
4. Dlaczego Herbert jest rozczarowany sytuacją w Polsce po 1991 roku?

Grupa 5. ROZCZAROWANIE, OSAMOTNIENIE I CIERPIENIE

1. Dlaczego Herbert nie dostał Nagrody Nobla?
2. Jak reaguje na to, że Nagrodę Nobla dostała Wisława Szymborska, i o czym to świadczy?
3. O czym świadczy zachowanie Herberta podczas pobytu w Jerozolimie? Odnieś się do wypowiedzi Anki Grupińskiej, np. do słów: „Anioł w rozpadającym się ludzkim ciele”.
4. Kim dla Herberta była jego żona i co mówi o trudnym życiu z mężem przed śmiercią?
5. Jaką symbolikę ma ostatnia podróż Herberta, podczas której jeździł już na wózku inwalidzkim, oglądając obrazy w Prado w Madrycie, w jednym z najważniejszych muzeów sztuki na świecie?

Grupa 6. TESTAMENT POETY

1. Przeczytaj wiersz „Tren Fortynbrasa” i wyjaśnij jego funkcję w ostatniej scenie filmu dokumentalnego. Dlaczego reżyser filmu właśnie w taki sposób kończy film o Herbercie?
2. Dokonaj analizy i interpretacji listu, który Zbigniew Herbert skierował do aktorów, którzy zagraли w spektaklu dyplomowym „Opowiadki o Panu Cogito” w reżyserii Z. Zapasiewicza.
3. „Jesteśmy...” – co o sobie jako o artyście mówi Herbert w tym wierszu?
4. W kontekście listu wyjaśnij, czy poeta jest zadowolony ze swojego życia. Zwróć uwagę na to, że słowa te pisze człowiek schorowany, który wie, że jego życie już się kończy.

Dziś ten tekst, napisany w kilka minut przez poetę spontanicznie, wisi przy wejściu do szkoły. Eliza Rycembel wyrecytowała ten list, odbierając statuetkę na Gali Orły 2020 za drugoplanową rolę kobiecą w filmie „Boże Ciało”. W filmie dokumentalnym mówi, że ten list jest bardzo dla niej motywujący.

Drodzy Nieznajomi!

Jesteśmy dość osobliwą, małą, skłóconą gromadką, bez której prześwietna ludzkość może się doskonale obejść. Jesteśmy beznadziejną mniejszością i co gorsze uzurpujemy sobie prawo do wzniecania niepokoju. Chcemy zmusić naszych bliźnich do refleksji nad ludzkim losem, do trudnej miłości, jaką winni jesteśmy sprawom wielkim, także pogardy dla tych wszystkich, którzy z uporem godnym lepszej sprawy starają się człowieka pomniejszyć i odebrać mu godność.

Czeka Was życie wspaniałe, okrutne i bezlitosne.

Bądźcie w każdej chwili, w każdym wypowiedzianym ze sceny słowie po stronie wartości, za pięknym rzemiosłem, przeciw tandecie, za nieustającym wysiłkiem woli i umysłu, przeciw łatwej manierze, za prawdą, przeciw obłudzie, kłamstwu i przemocy.

I nie bądźcie na litość boską nowocześni. Bądźcie rzetelni.

Hodujcie w sobie odwagę i skromność.

Niech Wam towarzyszy wiara w nieosiągalną doskonałość i nie opuszcza niepokój i wieczna udręka, które mówią, że to, co osiągnęliśmy dzisiaj, to stanowczo za mało.

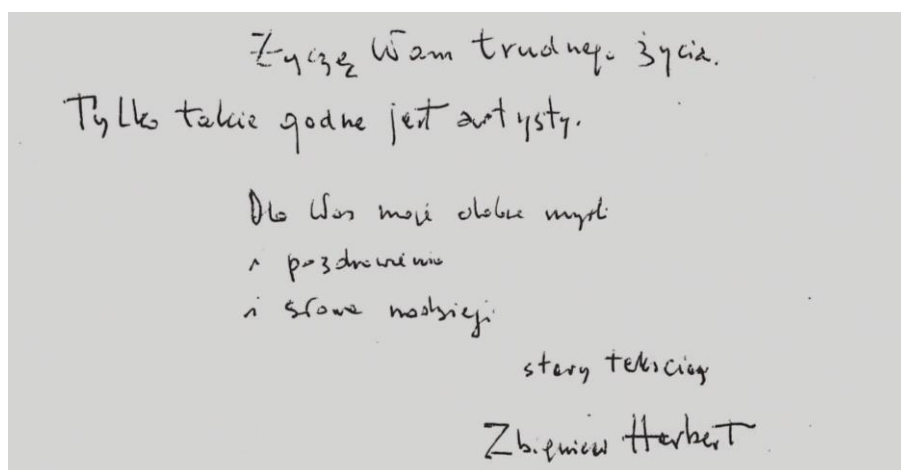
Życzę Wam trudnego życia, tylko takie godne jest artysty.

Dla Was dobre myśli, pozdrowienia i słowa nadziei...

stary tekściarz

Zbigniew Herbert

Warszawa, 12 stycznia 1995 r.

Kadr z filmu „Herbert. Barbarzyńca w ogrodzie”.

